

physikai mérésekre szükséges mértéket. E methodus Wundt által újabban még nagyobb tökélyre emeltetett, úgy hogy az a psychophysikai kísérletezésnél általánosan használt hibázási-módot eredményeiben kétségtelenül felülhaladja.

Flesch: Über den pathologischen Befund am Hirn von Verbrechern und Selbstmörder. (Kóros leletek a gonosztevők és öngyilkosok agyán.) Correspondenzblatt für schweizer Aerzte. 1884. Nr. 1.

Flesch gonosztevők és öngyilkosok agyán eszközölt vizsgálatok nyomán azon meggyőződésre jut, hogy azokon oly jellemző sajátságok állapíthatók meg, melyek más emberek agyán sohasem jelentkeznek. Ezen elváltozások főleg az Sylvius-féle árok tátongásában, a sziget-kéreg (beszéd központ) leleplezett fekvésében, egy külön közlebeben fejlődésében az agyacsban, az agy-alapi véredények rendellenességeiben, az agykéreg tekervényeinek szokatlan alakulásában, stb. mutatkoznak. Azonkívül található az agyhártyák olynemű lobos folyamatai, minők elmebetegknél szoktak észlelteni. — Mindezek fonalán Flesch azon, már több oldalról bizonyítékokkal támogatott s mindinkább érlelődéshez jutó meggyőződéshez csatlakozik, miszerint a bűntevők és öngyilkosok cselekedeteiket az agyban székelő kóros hatányok befolyása s uralma alatt viszik végbe s e tekintetben az elmebetegekkel egy rangba helyezhetők. — E szerint a bűnös hajlamok és öngyilkossági ösztön psychologikus magyarázata szintén a kézzelfogható szervi elváltozások okozta értelmi zavarok fejtegetése útján keresendő.

Dr. Lechner Károly.

A PHILOSOPHIAI FOLYÓIRATOKBOL.

I. Mind. XXXIII. January 1884.

Értekezések I. On some Omissions of Introspectiv Psychology, by Prof. William James. Író kiemeli, hogy a psychologusok a lelki tüneteknek egy részén teljesen átsurrannak a nélkül, hogy rájuk figyelnének. Megérintette a kérdést H. Spencer, midőn a »relation of the feelings«-ról szólott, de azt tüzetesen nem tárgyalta.

Ha vörös után kéket képezek, máskor pedig vörös után zöldet, e két átmenet az egyik szín képzeléséből a másik szín képzelésébe, teljesen különböző, mert ez utóbbi esetben a zöld színnek képze a contrair színnek képzetét foglalja magában.

De éppen ezen átmeneteket az egyik képzetből a másikba, az egyik képzettömegből a másikba nem vizsgálta senki. Ilyen szólásoknak psychologijára hívja fel író az olvasó figyelmét, mint: »az a-b de«, »habár ez így van, mégis«, »igen«, »nem«, »még nem« stb.

2. Life and Mechanism. by I. S. Haldane.

Író az életnek mindazon jelenségeit emeli ki, melyekben a szervezet tevékenysége a gépezet tevékenységétől különbözik.

Ha alsóbb rendű állati testnek egyik részét levágjuk, az újból megnő, oly tünetment, melyet gép sohasem tüntet fel; mintha tervező mester volna a testben, mely az újra növést rendezné. Író a természetnek e magaviseletét nem »intelligens«-nek nevezi, hogy minden kétértelműséget kikerüljön, hanem »purposiv«-nak.

Véleménye e kérdésben szóval abban pontosul össze, hogy az organikus életben nem az ok és okozat szempontja a lényeges, hanem különösen a »visszahatás« »reciprocity« szempontja.

3. The Metaphysical Method in Philosophy. by Schopenhauer H. Hodgson. A mint a cím mondja, az ismereti főkérdés megoldásának módszereiről szól az író.

4. Green's Metaphysics of Knowledge, by A. J. Balfour.

Író Green »Prolegomena to Ethics« című művének egyes tételéről szól.

Research and Discussion. Bilateral Asymmetry of Function, by G. Stanley Hall and E. M. Hartwell. Írók igen érdekes adatokat közölnek arra vonatkozólag, hogy az emberi test nem csak bonctanilag nem teljesen részarányos, hanem a testrészek funkciójára vonatkozólag is: de sőt hogy a testnek jobbik fele inkább ilyen, bal fele inkább amolyan betegségeknek van kitéve. A szelleméletben is a test feleinek idegei nem egyformán functionálnak. — Olyan olvasókra nézve, kik a hypnotismus tünetmenteit szakszerűen vizsgálják, igen érdekesek lehetnek Edmund Gurney »The Stages of Hypnotism« című vizsgálatai a hypnotismus mélyebb és nem mély (alert state, deep state) állapotairól és a két állapot közötti határkérdésekről.

Critical Notices. Bővebben bíráltatnak meg a következő művek. F. H. Bradley's Principles of Logic; Maudsley's Body and Will; Ribot: Maladies de la Volonté; Steinthal: Abriss der Sprachwissenschaft. E művek közül különös figyelmet érdemel a két utóbbi munka. Ribot mint psychologus és Steinthal az összehasonlító nyelvészet terén már régen ismeretes. Steinthal művéről bő ismertetést ad az angol folyóirat.

Min d. XXXIV. Ápril 1884.

Értekezések. I. Green's Ethics, by Prof. Henry Sigwick.

Bírálat ez Green's Prolegomena to Ethics című művének.

2. What is an Emotion? by Prof. William James.

Igen eleven nyelven írt értekezés, melynek alaptétele a következő: Közönségesen így képzeljük a dolgot, hogy valami szellemi észrehevés bizonyos érzelmot kelt bennünk, ez utóbbi pedig bizonyos testi változásokat idéz elő.

»Az én nézetem ellenkezőleg az, hogy a testi változások az észrehevést közvetlenül követik, hogy a testi változásokat érezzük, a mint azok előfordulnak és a z teszi az érzelmot.

Vedd el e testi változásokat, — akár oly erősek, hogy külsőleg ész-

revehetők és oly gyöngék, hogy csak az agyidegeket tömegesen, de gyöngén ingerlik, — és megsemmisítetted az érzelmet».

3. La rectification des illusions par l'appel aux Sens, par Alfred Binet. (Franciául írt értekezés.) Az illúziók különböző neméről szól, hivatkozva Sully ismeretes művére, különösen pedig az érzékek illúzióiról.

Főtételeit maga így foglalja össze: Le principe général qui domine notre matière, c'est que toute opération de l'esprit a pour but l'action. La perception vraie et la perception fausse ne sont que les premières parties d'une phénomène qui considéré dans son intégralité, est un processus d'adaptation. Ainsi comprise, la perception (vraie ou fausse) laisse facilement voir sa parenté avec le réflexe; c'est un réflexe modifié et compliqué, dont le développement a eu lieu dans les deux sens à la fois. D'abord, dans le sens psychique (période centripète du réflexe): le stimulus n'est pas une impression sensorielle mais une représentation mentale, qu'une impression sensorielle a provoquée. Ensuite, dans le sens moteur (période centrifuge du réflexe): la réaction ne se compose pas d'une simple mouvement responsif suffisant au cas ou le stimulus agit directement sur le corps; elle est formée d'une série de mouvements coordonnés en vue d'une fin et adaptant l'organisme vis-à-vis d'un objet qui peut être éloigné dans l'espace et dans le temps.

4. The Philosophy of Chance, by F. Y. Edgeworth. Venn Logic of Chance című művének egyes tételeiről értekezik.

5. Giordano Bruno, by Thomas Whittaker. Giordano Brunonak életét, behatóan pedig philosophiáját tárgyalja az értekezés.

Erdekes megfigyelni, miképen hatottak e lángelmű philosophusra az ókori philosophia egyrészt másrészt a természettudományok, mennyire idejében előrehaladottak voltak. Brunoban uralkodó a pantheistikus világnézet, mely azonban néha theismusba átsap.

Mindenkinek ajánlandó az értekezés, ki Giordano Brunoval foglalkozik.

Discussions. 1. Classification of the Sciences by H. M. Stanley. Spencernek tudományok beosztását javítani iparkodik.

2. Going back to Kant, by Georges J. Stokes. A Kant követői és az uj-kantianusok kiinduló pontjait bírálja.

3. Absolutism and Empiricism, by Prof W. James. Virágos nyelven az empiricismus mellett szól.

4. Can a Man sin against Knowledge? by F. H. Bradley.

Critical notices. Romanes's Mental Evolution in Animals, by T. Whittaker. Különösen dicsérőleg szól a könyvről azon részéről, mely az ösztönről szól. A. Sidgwick's Fallacies, by John Venn. (Jeles mű). Keynes's Studies in formal Logic, by John Venn. Olyanoknak ajánltatik, kik a formai logikának szabályait példákon akarják gyakorolni. (Arra törekszik a meghalt Jevons-nak hasonló című műve.) Ward's Dynamic Sociology, by Grant Allen (2 vol.) Spencer philosophia szellemében írt dicsért mű. Rosmini's Origin of Ideas, II. by J. Burns Gibson. A munka, mely olaszból fordított, nem igen dicsértetik.

Mind XXXV. July. 1884.

Értekezések.

1. A Classification of Feelings, bi Ch. Mercier. Felette érdekes és figyelemreméltó értekezés. Szerző az érzelmeknek beosztásánál alapul veszi a lélek és a külső világ közt fenforgó viszonyt. Hogy beosztásáról némileg felvilágosítsa az olvasót az érzelmeknek egy fajáról (The Feelings of Antagonism) a legkisebb részletekig kidolgozott beosztási tervet nyújt. Az értekezésnek lesz folytatása.

2. The object of Knowledge, by Edmund Montgomery. Elmékedések a transcendentalismusról és annak tarthatatlanságáról.

3. Hinton's later Thought, by H. Havelock Ellis. A korán elhalt philosophus nem jutott oly végleges megállapodásra, hogy philosophiai rendszere teljesen befejezett valami volna. Leginkább értekezik író Hinton-nak the Mystery of Pain című művéről, mely ethikai tartalmú.

Research and Discussion.

1. Free will: Observation and Inferences, by Francis Galton. Igen figyelemreméltó észlelések, melyeket író systematice pár héten át magán tett, midőn magát valamire elhatározta.

2. Visual Hallucinations in Hypnotism, by A. Binet. A hypnotismusról tett tanulmányoknak eredménye tételekben összefoglalva.

3. The Regeneration of Lost Parts in Animals, by D'Arcy W. Thompson. A természettudós szempontjából tett ellenvetések Haldane »Life and Mechanism.« című értekezésére a Mind XXXIII. számában.

4. What is an Emotion?« by Edmund Gurney. Ez felelet Prof. James értekezésére a Mind XXXIV. számában. Gurney tagadja, hogy az érzelem lényege a testi változások észrebevésében és érzésében volna... the emotion of hatred may be felt by a man, who is resting quietly in an armchair after a hard day's work. Még inkább áll az a magasabb aesthetikai érzelmekről.

Critical Notices. Megbíráltatnak a következő művek:

Sully's Outlines of Psychology, bírálva Prof. R. Adamsontól. Ez igen figyelemreméltó mű, mely bővebb megismertetést érdemelne.

Merz's Leibniz bírálva W. R. Sorleytől. (A. »Philosophical Classics for English Readers«-féle gyűjteményből). Szintén dicsért mű.

Stoke's Objektivty of Truth, bírálva A. Seth-től. Egy gondolkodó fő munkája, de roppant nehéz iránylyal.

Miller's Philosophy of Law, bírálva F. Pollocktól. Nem igen dicsértetik.

Wundt's Logik II. bírálva vagy inkább ismertette J. Venn-től. A mű minden tekintetben dicsértetik.

II. A »Revue Philosophique« ez évi folyamának Ribot Th. szerkesztése alatt, igen érdekes, sokoldalú, a francia s a külföldi philosophiai mozgalmakról teljesen tájékoztató, nem szakemberek által is élvezettel olvasható szellemes cikkeket közöl. A januáriusi füzet kétségtelenül legérdekesebb cikke Herbert Spencer ily című értekezése »A vallás multjáról s jövőjéről.« A természetfölötti dolgokra vonatkozó nézetek fokozatos fejlődő

dését mutatja ki lépten-nyomon az író azon politikai, társadalmi körülmények, az ember lényéből fakadó s az ez által teremtett viszonyok hatásának kimutatásával, mely a vallásosság, a természetfölöttiekre vonatkozó érzékösztön, képesség csirájának terebélyes, lombos fává való alakulását előidézte.

Az állat, a gyermek, a vadember, a süketnéma csak az érzékek körébe eső dolgokra gondol, de a tanult, fejlődött embernek eszméi vannak a természetfeletti dolgokról. Az ember ez eszméit az érzéki tények vizsgálata után századokon keresztül, lassanként, fokozatosan fejti ki magában. Az emberiség fejlődéstörténete azt bizonyítja, hogy a tulvilági dolgokról alkotott tudat nem igen különbözött az e világról szóló tudattól. Az álom ugyanis megjeleníti előttünk az elköltözött barátot, atyát; azt mozgó, cselekvő lénynek tünteti föl — e tény azután felkölti a képzelődést az elhaltakról, kiket — miként az álomban — ugyanazon testtel, szokásokkal stb.-vel fölruházottaknak tartották, mint milyenek e földön valának. Ez első fokon alakított természetfölötti lények tehát nem igen különböztek az itten látottaktól csak abban, hogy amazok titkosan vándorolnak, jót vagy rosszat tesznek, s ha a fenmaradtak az idő s elfeledés folytán megszűntek álmodni az elköltözöttekről — elvállott azon nézet, hogy kik az álmokban meg nem jelentek, azok végleg meghaltak. Innen van, hogy a legősibb természetfölötti lényeknek csak rövid, ideiglenes létet tulajdonított a fejlődés első stadiumaiban levő ember. A zulu-fajnál p. o. e faj ösátyja, az Unkulunkulu = ösöreg, végleg halott. E faj csak a nemrég elköltözötteket tiszteli. Ha azonban kedvező körülmények, hagyományok, folytonos áldozatok megtartják az utódokban valamely személy emlékét — azon népeknél keletkezik a tudat egy állandóan létező szellemről vagy lélekről. Itt keletkezik az ellentét a természetes s a természetfölötti lények között. Az ily állandóan létező szellemek száma folyton növekedvén, róluk s különböző ténykedésekről tudatot alkot az ember. Azt hiszi, körülötte mozognak, s mindenik más és más képességgel van ellátva, mint az élőknél is látható. Ez magával hozza, hogy a közönséges képességű lényeket csak az utódok, a félelmet s rettenetet pedig egész, a hagyomány büvereje alatt álló nemzet vagy nép, tehát a nem vérrokonok is engesztelik áldozatokkal.

A háboruk jobban elősegítik azon különbséget, melyet az ember alkot a természetes s természetfölötti lények közt. A háboruk növelik a hatalmi különbségeket az emberek, társadalmak között — így a szellemek között is nagy hatalmi fokozat keletkezik, így keletkeznek a nagy szellemek, istenek, a másodrendű, a félistenek fogalmai. E világi élet mintájára alkotott istenek foglalkozásra, jellemre, tulajdonságra, rangbeli fokozatra nézve egymástól különbözővén — előáll a mythologia. Ez istenek a földi hatalmas emberek képmásai; látható, érzékelhető lények, küzdenek, szenvednek, meg is hálnak, csakhogy varázserejüknél fogva ismét életre ébrednek; a nekik nyújtott táplálékot fölemészti stb., szóval külsőleg, belsőleg szenvedélyeikre s értelmiségükre nézve e természetfölötti lények a természetiektől nem sokban különböznek. Később azonban az isteneket anyagtalantítja, a physikai tulajdonoktól megfosztja s hatványozott értelmi erővel látja el

a haladás. A vadak istenét rá lehet szedni, csalatkozhatnak, keserűen megbánják tetteiket s csak a haladó idő ruhazza föl az isteneket a mindentudással és a végtelen bölcseséggel. Az istenek tulajdonságai módosulnak a haladó társadalmi műveltség s finomodás szerint.

Nemtelen vágyaikat, érzéki szenvedélyeiket az idők folyamában lehányják magokról s az az isten p. o., kit a harcias nemzet a fegyelemszegés irgalomnélküli istenének, boszuállónak képzelt, lassanként tulajdonait hozzáilleszti a megváltozott társadalomhoz, s lesz belőle a béke-, az ipar- s a kereskedelemnek megfelelő könyörülettel, szeretettel, isteni bocsánattal fölruházott isten. A műveltség első stadiumában levő emberi lélekben — mondja Spencer — sem a vallás eszméje, sem vallásos érzés nem található. E kettőt mint okozatot, lépcsőzetes fejlődési fokokon keresztül a társadalmi élet kibontakozása és az értelmi haladás önti különböző formákba. Láthatjuk ezt, ha egy pillantást vetünk az egyiptomiak, az Ilias s Plátó párbeszédeiben nyilvánuló istenekre, a héberek őshagyományai legfőbb lényére, a proféták által hirdetett mindenhatóra s a mostani népek istenére, a legtekéletesebb erények legmagasabb képviselőjére. Láthatjuk a nagy átalakulást Az állati vagy alantas emberi tulajdonokkal fölruházott istent a haladó műveltség csak lassanként alakítja át szellemibb természetűvé s az emberi kívánságokkal, fölindulásokkal s emberi külsővel megjelenő isten csak lassankint rázza le magáról az alantabb tulajdonokat s vesz föl magasabbakat; csak lassanként távolodik jellege, természete az embertől. Az embereket megcsaló, rosra ingerlő, boszuálló isten csak fokozatosan lesz oly lényenyé, ki a képzelhető legmagasabb szellemi tökélyek képviselője.

Igy nyilatkozik Spencer a vallások multjáról. A valláseszmék és érzések jövőjéről pedig ezeket mondja: A vallásos tudat, nagyon természetes levén keletkezése, a jövőben sem fog megszűnni, hanem változásokon, különböző formákon megyen a jövőben is keresztül. Milyenek lesznek e változások s átalakulások? Spencer e tekintetben »Első elvek« (96. sz.) című munkájának a fejlődésről szóló cikkét alkalmazza a létező vallások jövőjének földerítésére. A vallások egyik ős formájának a különböző rangú istenekről szóló s az istenek hierarchiáját megállapító s fokozatosan apróbb s apróbb isteneket teremtő mythologia fejlődését csakhamar megakadályozza a fejlődő tudomány s a természet ismerete, mely gyöngíti azon hiedelmet, hogy a természeti jelenségeket a démonok s a másodrendű istenek hozzák létre. A haladó tudomány, mely belátja, hogy a természeti tüneményeket állandó rend fűzi össze, csakhamar megszünteti azon hiedelmet, hogy a másodrendű istenek hozzák létre azon jelenségeket. Megfosztja őket hatalmuktól, de ugyanekkor a hierarchia tetőzetén álló lény hatalmának kezébe rakja az eddig, az apróbb istenek közt elszórt hatalmat. Így keletkezik a mindenható s mindenütt jelenlevő isten fogalma, melynek ismét következménye vala az, hogy az ily fogalmú isten a neki tulajdonított emberi sajátságokat is csakhamar lerázza magáról. Fiske szerint ez deanthropomorphismus. A kisebb természetfölötti lények hatalmát maga kezébe ragadja a legfőbb természetfölötti hatalom s ezzel elveszti alantas, durva emberi sajátságait. A jövő vallásban az emberi sajátságok ez elvesztésének mindinkább növekednie kell. Mily

változások várhatók tehát? Ezeket két tényező eszközölné. Mindinkább finomul azon érzés, mely nem engedi, hogy az istenségnek durva, alantas sajátságokat tulajdonítsunk; másrészt a fejlődő értelem mindinkább elégtelen lesz az előbb elfogadott gyermekes, nem érett elmére mutató magyarázatokkal. E két tényezőnek hatását a vallások alakulásában igyekszik Spencer kimutatni.

A fidszi isten, ki iszonyú kínzások között fölfalja a meghaltak lelkéit, nem oly kegyetlen, mint az, ki örök kínzásra, kárhozatra, pokolra dobja az embert s ki Ádám csekély vétségeért millió ártatlan nemzedéket büntet, ki a kiengesztelésre egy ártatlan magzat feláldozását tartja szükségesnek s ki a bocsánatnyerést oly eszköztől, a kereszténység felvételétől teszi függővé, mely eszköztől az emberiség nagyobb része mit sem tud. Ily felfogást kiküszöböl a pokol- s a kárhozatban való hitnek megszűnése és az igazságtalanságtól való, folyton növekvő undor, mely utálattal forduland el oly földi hatalomtól is, ki a mostani istenhez hasonló tulajdonokkal bírna. El fog tűnni az a hit is, hogy a végtelen térben öröktől fogva létező isten, ki a föld hajdani életének milliónyi éve alatt nem szorult az emberek tiszteletére, imádására, most egyszerre dicséretet, dicsőítést követelne s boszankodnék, ha nem kürtölik folyton hatalmát s nagyságát. A kisedkori benyomások káprázatától megszabadult emberi gondolkodás korántsem tűrhet meg oly jellemvonásokat az isten fogalmában, melyek kizárják egyenesen a tiszteletet.

Igy lassanként eltűnnek a változatlan, mindentudó, a világegyetem minden tárgyát és esélyeit átlátó, isten fogalmával ellenmondásban levő, az anthropomorphismus alkotta jellemvonások, minők, hogy isten megbánja tetteit, hogy haragra lobban, ha nem úgy tesznek eszközei mint akarja, hogy felindulásba jő stb.

Nem lehet beszélni az isteni kedélyről, akaratról és értelemről; e magasabb anthropomorph jellemvonásokat a jövő ép úgy el fogja törölni, mint eltörli az alsóbbakat. Ha isteni akaratról, értelemről beszélünk, értelmetlen szokat pengetünk s csak saját akaratumk s értelmünk fogalmából indulunk ki s ezeket istenre alkalmazzuk.

Az akarat ugyanis mindig valami ösztönző vágygyal bír, kijelölt szándékot jelent s megszűnik, ha el van érve s helyébe más akarat lép. Lehet-e az isteni akaratot az emberi akaratból származtatni? Az emberi akaratnál egy cél akarása egy időre kizárja a többi akarását és föltételezi a különböző állapotok egész sorozatát. Mikép egyeztethető ez össze azon tevékenységgel, mely egyszerre tör végtelen célokra. Lehet-e beszélni isteni értelemről? Ez tér s időben való elszigeteltséget tesz föl, függ a kívülünk álló független lények benyomásától, szóval idegen, kivüle álló működéseket is igényel. Midőn tehát isteni értelemről beszélünk, vagyis oly értelemről, mely minden idegen működés nélkül létezhetik — értelmetlen kifejezést használunk, mert az istennek tulajdonított értelem semmikép sem felel meg annak, a mit mi e szó alatt értünk.

De a folytonos változásokon keresztül így megtisztult hit fogalma

egy teljesen hamis eredeti hitből származván — neki is, mint származottnak, hamisnak kell lennie? E kérdést felvetvén, Spencer azt mondja, hogy az eredeti felfogásban volt egy parányi, egy töredék igazság. Azon igazság t. i., hogy a hatalom, mely az emberi tudatban jelentkezik, csak a körülmények által módosított formája azon hatalomnak, mely a tudaton kívül létezik. — A kezdetleges ember önkényes tényeiben felismeri a saját bensejében rejlő erélyt. — Az objektiv, kivüle történő változásokat is, hozzá hasonló lények erélye kifolyásának tulajdonítja. Ime ha megtisztítjuk anthromorph járulékaitól a kezdetleges vallásos formákat, a külső jelenségek okául azt kapjuk, a mi megtisztulva a jelenkor tudósainak gondolatát képezi, mely szerint minden változást a világegyetemben ugyanazon erő eszközli s így az kezdetleges ember által megindított elmélkedés végeredményben az, hogy a világegyetemben nyilvánuló hatalom s a bennünk levő hatalom ugyanazon erőnek különböző módjai. A vallásos tudat végső kifejlődése oly tudatnak, mely fokozatokon keresztül menve, bár számos tévedés által lett elhomályosítva, de a mely mégis töredék igazságot tartalmazott. Ez igazság aztán áttörte magát századokon keresztül a tévedéseken és megtisztulva áll elő.

Gyakran hangoztatják, hogy a tudomány oszlatja a vallásos hiedelmeket és érzéseket, de nem tekintik azon körülményt, hogy a tudomány a vallásos titokzatosságot csak növeli, mert az előző, látszólag lehetséges magyarázatokat lerontva, megmagyarázatlanak jelente ki bizonyos jelenségeket — ott hagy a kétség, a titok között. Miknél azelőtt az ember nyugodtan állt meg gondolatában — a tudomány ott bonyolulatokat, titkokat fedez föl. A tudomány csak átalakítja, kibővíti a vallásos érzés körét. A tudomány haladásával növekszik a csodálkozás, a bámulat. A vadember, a paraszt, kézmunkás, a kereskedő magától érthető dolognak tartja a csirke kiköltését, az élet tüneményeinek elemzésével nem törődik s csak mosolyogva a tudósnak ez irányban kifejlett kutatását, mint gyermekes bibelődést. Egészen más szemmel nézi az utas vagy vadász a völgyet a magas hegy-ségben, mint a földtan művelője. Nem a kezdetleges embereknél s azok cosmogoniájában találjuk a legmagasabb csodálatot és fogalmakat, hanem inkább a végtelen világokat szemlélő csillagásznál. A magasabb képesség és mélyebb belátás csak növelni fogja a csodálat s bámulat érzését, a valóság egyik alapját s bár most a legnagyobb tudósok is szakmájuk szűk körében annyira el vannak foglalva, hogy a jelenségeknek csak részeit képesek felfogni, de jövőben a szélesebb és erősebb, kifejtettebb értelem a világjelenségeket egész teljében fogja föl oly érzéssel, mely annyira túl fogja haladni a mostani ember érzését, mint a mennyire ez túlhaladja a vademberét. Ez az érzés valószínűen csak növekedni fog a tudománynak azon haladása által, mely egyrészt agnosticismusra vezet, másrészt folyton kényszeríti az embert, hogy gondoljon ki a nagy rejtélyről valamit. Az ember bár belátja, hogy a kezdet, vég, az ok és cél, mint az emberi gondolatok viszonylagos fogalmai a gondolatot túlhaladó végtelen valóságra nem alkalmazhatók, mert ekkor értelem nélküli szó — mégis kényszerítve

érzi magát azt gondolni, hogy kell lennie egy magyarázatnak. De a gondolkodás folytonos izmosodásával folyton növekvő titkok közt megmarad az az egy bizonyosság, hogy mindig egy végtelen és örök erély van körülöttünk, mely minden dolognak szülő oka.

Tennery Pál Weber psychophysikai törvényét ismerteti, bírálja. — Lévéque R a zene aesthetikájáról Franciaországban c. értekezését folytatja dr. Gley E. a nemi ösztön elhajlásairól rendkívül érdekes adatokban gazdag s kimerítő cikket közöl Moreau Pál, Margitot E., Charcot és Magnan, Westphal, Krafft-Ebing idevágó munkáinak ismertetése alkalmából.

A folyóirat ismertető s bírálati részében Dauriac Lionel, Naville Ernő »A moderu physika« c. művét, Brochard Győző »Derepasnak ismeretani munkáját, Marion Henri pedig Pérez Bernardnak Jacotot J.-ről irt monografiáját veszi vizsgálat alá.

A füzet befejező részét az olasz bölcséleti folyóiratok és dolgozatok ismertetése, továbbá a beküldött könyvek jegyzéke zárja be.

A februári füzetben Regnaud P. a »briller« = fényleni, tündökölni eszme kifejléséről a sanskrit, a görög s a latin nyelben értekezik, Bonatelli F. az érzéki észrevevésről, Guyau a modern vers aesthetikájáról közöl figyelemre méltó cikkeket. Weber: »Az európai philosophia története« (3. kiad.), Cantoni: »Kant E. elméleti és praktikai philosophiájáról« és Fouillée »a jog modern eszméjéről«, dr. Le Bon »Az arabok civilisatiójáról«, Masseron »A socialismus szükségességéről«, Stöhrnek a »szellemről«, Riehlnek »a tudományos és a nem tudományos philosophiáról« irt műve beható bírálat s ismertetés tárgyát képezi. Ugyanezen füzet az angol philosophiai folyóiratok közül egy-kettőt ismertet.

Dr. Buday Jóssef.

UJABB PHILOSOPHIAI MŰVEK.

1. Magyar.

Dr. Öreg János. Tapasztalati lélektan. Ára 80 kr. Kapható a szerzőnél Debreczenben. Nagy-Kőrös 1884.

2. Német.

Dippel Dr. Jos. Der neuere Pessimismus. Aus s. Hauptquellen dargestellt und kritisch beleuchtet. Würzburg. Woerl. 1 M. 50.

Frohschammer Prof. J. Die Philos. als. Idealwiss. u. System. Zur Einleitung in die Philos. München. Ackermanns Nachf. 2 M.

Gaspar Fr. Der Vernunftstaat nach seinen Rechten u. Pflichten. Luxemburg. 1883. Schaumburger 3. M.

Gizycki Dr. Paul v. Einleitende Bemerkungen zu e. Unters. über den Werth der Nat. phil. des Epikur. Berlin. Gaertner. 1 M.

Graber, Vitus. Grundlinien zur Erforschung des Helligkeits- und Farbensinnes der Thiere. Mit 4 Abbildungen. Leipz. Freytag. 7 M. 50.

Grassmann, Rob. Das Gebäude des Wissens. 5-t. Bd. Die Sitzenlehre oder Ethik. Stettin. Grassmann. 7 M.